

375 Jaar: Historie van de Protestantse Joriskerk van Venlo

Historie van de kerk die van hand tot hand ging

Het is mei 1632. De oorlog met Spanje is al lang geen opstand meer tegen godsdienstdwang en tegen zware belastingdruk door de tiende penning. Voor de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden is - met name in Holland - de Gouden Eeuw al begonnen. Rembrandt verhuist zijn atelier van Leiden naar Amsterdam. De Hoogmogende Heren die in Den Haag resideren, voeren nog wel oorlog, maar meer om strategische dan om principiële redenen. Als er al heilig vuur bestond, dan is dat goeddeels gedoofd. Oorlog voeren is duur. De zuidgrens van de Republiek wordt nog wel bedreigd door Spanjaarden, onder koning Filips de Vierde. Venlo ligt op de rafelrand tussen oorlog en vrede bij de zuidelijke grens van de Republiek.

Stadhouder Frederik Hendrik, de jongste zoon van Willem van Oranje, heeft een jaar tevoren, in 1631, een grote veldtocht in Vlaanderen onverrichter zake moeten afbreken als gevolg van ruzie tussen de legerleiding en de meegereisde afgevaardigden van de Staten Generaal. Op 22 mei 1632 roepen de Staten Generaal de zuidelijke Nederlanden op om het Spaanse juk op eigen gezag af te schudden. Dan hoeft er ook niet zoveel gevochten te worden. Dat spaart geld en mensenlevens. Om de zuidelijke gewesten aan te moedigen, wordt beloofd dat de katholieke geestelijkheid haar kerken en eigendommen mag behouden als beloning voor overlopen naar de Staten. De oproep stuit op dovemansoren.

De stadhouder, toen al bijgenaamd de Stedendwinger, krijgt toch zijn zin. Frederik Hendrik is eerst van plan om op te trekken naar Antwerpen, maar hij verandert zijn plannen als hij verneemt dat deze stad zwaar versterkt is. In plaats daarvan trekt hij begin juni met een leger van 30.000 man naar de Maasvallei. Op 3 juni neemt hij Venlo in, in hoog tempo gevolgd door Roermond, Sittard en Straelen. In het verdrag tussen Frederik Hendrik en de stedelijke magistratuur wordt geregeld dat "die van de Gesuyverde Godsdienst tot haer gebruyck de Kerck van St. Joris sal ingeruympt worden om aldaer haren Godsdienst publicqelik t'exerceeren". Op 8 juni staan de Staatse legers al voor Maastricht. De kerkelijke eigendommen van de katholieke geestelijkheid blijven voorlopig ongemoeid. In elke stad moet slechts één kerk worden afgestaan voor de gereformeerde eredienst. Venlo ruimt de St.-Joriskapel leeg voor de nieuwe leer. Nadat de Spaanse troepen bij Maastricht vernederend zijn verslagen schrijft Vondel een triomfgedicht op de stadhouder. De oorlog met Spanje sleept zich al 64 jaar voort. De vrede is nog jaren ver weg.

Jorisgasthuis

Het Sint-Jorisgasthuis is, volgens de meeste bronnen, omstreeks 1380 aan de oostzijde van de Venlose Nieuwe Markt gebouwd. Venlo beleefde een tijd van voorspoed. In 1343 had graaf Reinoud II van Gelre Venlo's stadsrechten verleend. Handel en transport floreerden. Sedert de dertiende eeuw had de stad een belangrijke stapelhandel. Naar laat middeleeuws gebruik werd in de stad een

gasthuis gebouwd, dat niet alleen daklozen, maar ook zieken onderdak kon bieden. De nissenwanden in het huidige “koor” van de Joriskerk vertonen overeenkomst met bijvoorbeeld het beroemde Hospice in het Bourgondische Beaune.

De kosten van zo'n gasthuis werden gedekt door de inkomsten van een stuk akkerland ten noorden van de stad (in de omgeving van de Gasthuiskampstraat) en bij de grens met Kaldenkirchen (de Gasthuishof). De stad telde overigens tenminste zes kerken. Op enkele honderden meters van het St.-Jorisgasthuis stond reeds vanaf de elfde eeuw een grote stadskerk, die tussen 1411 en 1430 werd vervangen door het huidige gotische gebouw. In 1481 werden Venlo's welvaart en belang bekroond doordat de stad een volberechtigd lid werd van het machtige Hanze-verbond, waarvan ook steden als Hamburg, Lübeck, Deventer en Kopenhagen deel uitmaakten.

Vroege reformatie

De reformatie, die in 1517 met het publiceren van Luthers 95 stellingen in het Duitse Wittenberg was begonnen als actie om de oude kerk te “zuiveren”, bereikte Venlo binnen tien jaren. Plakkaten tegen de nieuwe leer dateren al uit de periode 1528 tot 1530. Veel inwoners van de streek stoorden zich aan misstanden in de kerk. Tal van geestelijken hielden er een levenspraktijk op na die niet in overeenstemming was met hun priesterlijk ambt. Zo was bekend dat de pastoor van Sevenum er een kroeg op na hield en dat zijn collega uit Swolgen zou hebben samengewoond met een vrouw van lichte zeden. In zulke omstandigheden kon de nieuwe leer gemakkelijk aanhang vinden. In 1531 werd Jacob van Lovendael, een plaatselijk prediker van de “nieuwe leer”, uit de buurtschap 't Ven in de Venlose bantuin, veroordeeld. De straf voor zijn geloofsijver (“umb der Lutereyen”) bedroeg het aanbrengen van het stedelijk brandmerk, het doorboren van de tong en een boete van 157 Filipsgulden. Er werd scherp toezicht gehouden op vermeende ketterijen, op wie ter communie kwam en wie niet en onder meer op verboden boeken. Dat had maar matig resultaat, ondanks dat hertog Karel in 1543 in het verdrag van Venlo (overgave van Venlo aan Karel V) aan Karel V had moeten beloven dat hij Venlo en Gelder niet zouden “scheiden van den Roomsche Katholieke Godsdienst”. In 1549 werd de Venlose kapelaan Hendrik Kamerlinck wegens overgang tot de gereformeerde leer veroordeeld tot levenslange verbanning uit de stad. Het toezicht op verboden boeken leverde in 1551 voldoende materiaal op voor een openbare boekverbranding.

Hagenpreken en beeldenstorm

In 1563 telt Venlo niettemin ongeveer 250 protestanten. In de stad mochten zij geen bijeenkomsten houden. Kerkdiensten moesten dus op het grondgebied van het naburige dorp Tegelen plaatshebben. Tegelen viel niet onder het Overkwartier van Gelre, maar onder de landen van Gulik. Het bijwonen van deze bijeenkomsten, hagenpreken, was trouwens niet zonder risico. Wie betrapt werd riskeerde tenminste verbanning. Desondanks trokken wekelijks tussen de 100 en 250

Venlonaren naar Tegelen waar predikanten als Christianus Sinapius en de befaamde Engelbertus Faber voorgingen. Faber die omstreeks 1520 in Gustorf bij Grevenbroich in het hertogdom Gulik geboren was, kreeg in 1565 van keurvorst Frederik III toestemming om in deze regio te preken. Faber was de auteur van het befaamde “Bekantnusz des Glaubens”(Heidelberg 1563). Bekend gebleven is ook een Tegelse hagenpreek door de predikant Van Gen Horstegen onder een eik in het jaar 1566. Op 24 augustus van dat jaar smokkelden Venlose protestanten de predikant Leonard Panhusius de stad binnen. In Vlaanderen werden intussen katholieke kerken door opgewonden groepen ontevreden burgers vernield. De “beeldenstorm” was opgestoken en hij sloeg ook snel over naar Venlo.

Binnen drie dagen moesten ook drie altaren van de Venlose St.-Martinuskerk het ontgelden. Ook drong men de kapel van het klooster Trans Cedron binnen en begon men “aen altaeren und beelden to cloppen und bonsen”. De gematigde predikant Panhusius had om de zaak niet op de spits te drijven de stad alweer verlaten. Het Venlose stadsbestuur trad matigend op. Toen op 26 september 1566 een groep gewapende hervormingsgezinden voor het stadhuis samendromde om de eis van godsdienstvrijheid en het recht op een eigen predikant af te dwingen, ruidde de magistraat de kloosterkerk van Trans Cedron, tegen het afzien van verder oproer. De intussen beroepen predikant Engelbertus Faber werd tot de stad toegelaten. De rust keerde terug in Venlo. Landvoogdes Margaretha van Parma prees zowaar - en op onjuiste gronden - de Venlose magistraat in een brief voor het sluiten van de poorten, het verhinderen van vreemde predicatie en het weren van beeldenstormers “mit uwen eigen lijve”.

Oranje tegen Alva

De rust was maar van korte duur. De landvoogdes putte moed uit een belangrijke Spaanse overwinning op het geuzenleger en het in het gareel brengen van de opstandige steden Doornik en Valencijs. Het gerucht ging dat de gevreesde veldheer, de hertog van Alva, in aantocht was. De steden kozen eieren voor hun geld en gaven snel toe aan de eisen tot conformisme van landvoogdes Margaretha. Venlo was geen uitzondering. In april 1567 werden de predikanten en hun aanhang opnieuw de stad uitgezet. Velen vestigden zich aan de Duitse kant van de grens. De predikant Faber vertrok naar de Rijnpalts.

Het volgende jaar, 1568, brak in de Nederlanden de opstand uit, aangevoerd door Willem van Oranje, tegen het bewind van Alva, de inbreuk op de privileges, de invoering van zware belastingen, en tegen het optreden van de Spaanse inquisitie. De opstandelingen, de geuzen van Oranje, boekten een aantal opvallende successen. In 1572 bezetten ze nagenoeg de hele Nederlandse delta. In Venlo werd de predikant Sinapius weer gesignaleerd. In 1573 vertrok hij naar rustiger streken en vestigde hij zich in Dordrecht. Het is tijdelijk uit met de godsdienstvrijheid in Venlo. Dat beviel de Spaanse koning Filips II zo goed dat hij de stad prees voor haar standvastigheid en “trouw in de toenmalige troebelen”. Voor een periode van 25 jaar werd de stad vrijgesteld van de tol voor alle goederen die over de rivier werden getransporteerd. Het ging de Spaanse koning intussen in de oorlog tegen de

Nederlandse opstandelingen niet erg voor de wind. Een massale muiterij onder de Spaanse troepen in juli 1576 dwong de Spaanse bevelvoerders tot een kortstondige wapenstilstand, de Pacificatie van Gent. Eén van de consequenties was dat bannelingen weer naar hun haardsteden mochten terugkeren.

Kerende kansen

Zo ook in Venlo. De stad was nog steeds een belangrijk knooppunt voor handel en scheepvaart. Er waren dagelijkse en intensieve commerciële betrekkingen met Holland en Duitsland waar de reformatie vaste voet had gevonden. In augustus 1578 preekte Faber weer in Venlo, bij gebrek aan eigen kerkruimte in het “Lozement der Capitein”. Op 19 september kregen de protestanten de kapel van Trans Cedron opnieuw ter beschikking. Met actieve steun van de stadhouder van Gelre, de protestantse graaf Jan van Nassau, werd vervolgens ook nog de St.-Nicolaaskerk van het Kruisherenklooster door protestanten in gebruik genomen. Daarbij zouden volgens latere lokale geschiedschrijvers de “meubelen vernield en verbrand” zijn. De stad trad als enige in het Gelders Overkwartier op 11 april 1579 toe tot de Unie van Utrecht. In 1581 namen de aanhangers van de “nieuwe leer” de hele magistratuur over en maakten aanspraak op alle kerkelijke bezittingen. Dat zette behoorlijk wat kwaad bloed, zeker nadat de inwoners van de stad vervolgens ook nog geschoffeerd werden door een ruwe bezetting door onbehouden huurlingen, die weinig tolerantie toonden jegens andersdenkenden. Toen Parma in 1586 de stad belegerde, kwam dan ook een deel van de bevolking in opstand tegen het garnizoen en moest Venlo zich aan het Spaanse leger overgeven. Bisschop Lindanus van Roermond repte zich naar Venlo om de ontheiligde altaren opnieuw te wijden en de uitoefening van de gereformeerde godsdienst werd tegelijkertijd volstrekt verboden. De Roermondse bisschop ging zelfs zover in zijn ijver alles wat naar “ketterij” riekte te verwijderen, dat hij het graf van de op 8 september 1580 in Venlo overleden en in de St.-Nicolaaskerk begraven dominee Faber uit deze kerk liet weghalen, het lijk op een onbekende plaats deed herbegraven en de zerk liet stukslaan. Engelbert Faber werd beschouwd als een van de belangrijkste grondvesters van de reformatie in het Gelders Overkwartier. De Venlose protestanten gingen ondergronds. De aanzienlijken onder hen werden uit de stad verbannen. Tot de inneming van de stad door het Staatse leger in juni 1632 kende Venlo geen protestantse gemeente meer.

Te voet naar Kaldenkirchen

De beloften van Frederik Hendrik bij de overgave van de stad aan de Staten Generaal in 1632, hielden in dat de uitoefening van de katholieke religie ongemoeid zou worden gelaten, dat slechts de St.-Joriskapel voor de “gereformeerde religie” zou worden ingeruimd. Tegen de afspraken in en gesteund door de bezettingsmacht werden echter niettemin opnieuw alle katholieken uit het stadsbestuur gezet en werd een exclusief protestantse vroedschap geïnstalleerd. In 1634 namen de geuzen de St.-Jacobskerk, en Heilige-Geestkerk en de St.-

Nicolaaskerk in gebruik en het scheelde weinig of men had zich ook de St.-Martinuskerk toegeëigend.

Vijf jaar later was het Staatse bewind alweer voorbij. De kansen keerden met het verloop van de oorlog. Opnieuw kwam de bevolking in opstand tegen het garnizoen en na vier dagen gaf de stad zich over aan het leger van kardinaal Ferdinand, de broer van Filips IV. De protestanten kregen ditmaal - als gunst - te horen dat zij niet de stad zouden worden uitgedreven "mits zich stille houdende en geen ergernis gevende". Dat hield echter niet in dat er in de stad protestantse kerkdiensten gehouden mochten worden. Alle protestantse kerken moesten weer worden ontruimd. Het was al mooi genoeg dat het stadsbestuur de protestanten niet verbood om in Kaldenkirchen, anderhalf uur gaans te voet aan de andere kant van de grens, ter kerke te gaan. Uit dankbaarheid daarvoor moest men dan wel elk jaar de katholieke pastoor van Kaldenkirchen een nieuw gewaad cadeau doen.

Spaans Venlo

Ook na de Vrede van Munster (1648) die een einde maakte aan onder meer de Tachtigjarige Oorlog, bleef voor Venlo de situatie van 1637 gehandhaafd. Venlo bleef deel uitmaken van het Spaanse deel van Gelre, behorende bij de Spaanse Nederlanden. In 1655 verbande het stadsbestuur het grootste deel van alle protestantse families uit de stad. Op de Kaldenkerkerheide hieven de bannelingen een klaagpsalm aan. De enige bescherming voor de overgeblevenen berustte op de vrees van het stadsbestuur dat elders in de generaliteitslanden wraak zou worden genomen voor wat men in Venlo de resterende protestanten zou aandoen. Zo ging het verhaal dat bij Cuijk door rechtsdienaars wraak zou zijn genomen tegen het St.-Agathaklooster voor wandaden van het Venlose stadsbestuur. Bekende namen van protestantse families verdwenen uit de registers van de stad. Ze vertrokken naar Nijmegen, Tiel en onder meer Dordrecht.

Staats Venlo

Toen vijftig jaar later, in 1702, de ruzies en het bedrog tussen de koningen van Frankrijk en Oostenrijk; de intriges van Engeland en de Republiek over de erfenis van het Spaanse koningschap culmineerden in de Spaanse Successieoorlog, was er in Venlo vrijwel geen protestant meer te bekennen. Op 23 september 1702 viel de stad, na een belegering van drie weken, opnieuw in Staatse handen. De belegers onder leiding van de prins van Nassau-Saarbrücken en met de vestingbouwer Menno van Coehoorn, hadden zich genesteld in het fort St. Michiel, aan de westzijde van de Maas. Toen hen het nieuws bereikte dat hun geallieerde strijdmakers Landau in de Palts hadden veroverd, werden als vreugdebetoon een paar kanonschoten gelost. De commandant van de belegerde stad, graaf Varo, veronderstelde kennelijk dat de aanval werd ingezet en hij liet door tromgeroffel seinen dat hij Venlo zonder verder wapengekletter zou overgeven.

Het zou evenwel nog tot 1713 duren voordat bij de verdeling van de buit aan het einde van de Spaanse Successieoorlog, Venlo definitief aan Staats Opper Gelder

toeviel.

De Venlose protestanten kregen de St. Joriskapel terug. Aan de verkiezing van de nieuwe kerkenraad konden evenwel slechts twintig stemgerechtigden meedoen. Meer waren er niet. In 1714 introduceerde de kerkenraad het nieuwe kerkzegel, dat tot de huidige dag wordt gebruikt. Het vorige kerkzegel gewaagde nog in het Latijn van een “Lilium inter spinas”, een lelie onder de doornen. De relatie met de overwegend katholieke bevolking was allerminst hartelijk. Het nieuwe kerkzegel was minder opzichtig denigrerend dan het vorige. Wie het Hebreeuws machtig was, kon de tamelijk dubbelzinnige zegeltekst lezen als “Huis van Venlo”, maar ook als “Geen afgodshuis”.

De Staten Generaal moesten behoorlijk in de buidel tasten om de Venlose kerk financieel overeind te houden. Bij de capitulatie was ervan uitgegaan dat de St. Joriskapel in volle eigendom van de protestantse kerk zou komen, alsmede van alle goederen en inkomsten die erbij hoorden. De katholieke provisoren oordeelden echter dat er helemaal geen sprake was van bijbehorend onroerend goed of van kapitaal, zodat de Joriskapel aangewezen zou zijn op de bijdragen van de schaarse gemeenteleden en de opbrengst van de grafrechten in de kerk. Financieel zat de kerkelijke gemeente dan ook aan de grond. De Staten van Holland betaalden daarom uiteindelijk maar de rekening voor het meubileren van het kerkje en het afgesproken quotum van 150 gulden per jaar voor het traktement van de intussen niet meer voor de Venlonaren nodige predikant van Kaldenkirchen.

Kanonnen voor de kerk

Daar bleef het echter niet bij. Door de komst van Hollandse en Zwitserse troepen, die het Venlose garnizoen vormden, werd de kerk veel te klein. De Staten lieten zich door de plaatselijke predikant Feylingius en luitenant-generaal Van der Beeke, de stadscommandant, bewegen tot het financieren van een aanzienlijke uitbreiding van het kerkgebouw tot zijn huidige vorm, naar een ontwerp van de bouwmeester Pleun van Bolnes. Stadscommandant Van der Beeke legde op 16 juli 1718 zelf ceremonieel de eerste steen voor de aanbouw bij de Joriskapel. Deze uitbreiding viel bij een groot deel van de katholieke burgers niet in goede aarde. Er ontstonden rellen rondom de bouwplaats van de vergrote Joriskerk. De kerkdiensten werden tijdens de verbouwing gehouden in de Vleeshal aan de Markt, overigens onder bescherming van de wacht. Toen een aantal relschoppers na een serie scheldpartijen en beledigingen achter de wacht was opgesloten, besloten de Staten het garnizoen Zwitsers te versterken en twee geladen kanonnen op te stellen in de buurt van de bouwplaats. Bovendien kreeg de kerkelijke gemeente van de Staten twee predikantsplaatsen, een ziekentrouster, een rector en een schoolmeester. In 1719 was de aanzienlijk vergrote kerk voltooid en met Pinksteren kon zij in een dienst, voorgegaan door dominee Feylingius, plechtig in gebruik worden genomen. Dat alles had natuurlijk de lieve vrede in de stad niet bevorderd. De bisschop van Roermond roerde zich duchtig en luidruchtig in het aanhoudend rumoer. Zo deed hij - nota bene op Staats grondgebied, waar hij niets te vertellen had - een protestants burger van Venlo opzichtig in de kerkelijke ban. Er waren hooglopende

ruzies over het weghalen van protestantse wezen door katholieke families; er werd gevochten wanneer protestanten weigerden te knielen tijdens processies; er was onenigheid over het protestants aandeel uit de armenkassen, over de aanstelling van protestanten als ambtenaar en over het optreden van monniken aan het sterfbed van protestanten. Het aantal eigen leden van de Joriskerk liep intussen gestaag terug, zeker nadat het Huurvaarders- en Schippersgilde, met een groot aantal protestanten, als gevolg van de vele tollens op de Maas, was opgeheven. De stad Venlo raakte daardoor eveneens geleidelijk in verval. In 1790 was nog 2,5 procent van de ongeveer 4500 zielen tellende bevolking van Venlo protestants.

Joriskerk geruïneerd

Een nieuwe tijd kondigde zich aan. De Franse revolutie trok tegen het einde van de achttiende eeuw haar sporen door heel Europa. De Franse troepen naderden met het motto van “Vrijheid, gelijkheid en broederschap” in oktober 1794 de stad Venlo. De protestantse kerkenraad was er rap bij om bij de nieuwe machthebbers te bepleiten “vrijheid van godsdienst en maintien van rechten”. Het capitulatieverdrag van 26 oktober 1794 deelde in artikel 17 godsdienstvrijheid aan zowel katholieken als protestanten toe, op gelijke voet als onder de Staten. Ook deze beloften bleken even snel hun houdbaarheid te verliezen als alle vorige. Papier was ook toen geduldig.

In 1795 werd de protestantse gemeente gelast om de Joriskerk te ontruimen, omdat de bezetter de ruimte nodig had als opslagplaats voor de haver. Bij wijze van gunst mochten de kerkleden zelf het meubilair weghalen. Het schooltje diende vervolgens als kerkgebouw. De overheidsbijdragen aan de salarissen en traktementen van kerkelijke functionarissen werden beëindigd. Beide predikanten, Johan Groll en J. Quack zaten zonder inkomsten en vertrokken naar elders. Dominee Groll beloofde nog wel, zolang de Venlose kerk zonder predikant zat, tweemaal per jaar kosteloos over te komen om het Heilig Avondmaal te bedienen. De classis Nijmegen beloofde eveneens maandelijks bij te springen. De schoolmeester las zondags bij gebrek aan predikant, een preek voor en ging voor in gebed en psalmgezang. Toen de Joriskerk in 1797 weer werd teruggegeven aan de kerkenraad, was de gemeente nog steeds vacant. Het kerkgebouw was door de Franse troepen uitgewoond, de luidklok was gevorderd en waarschijnlijk tot kanon omgegoten. Bij de taxatie van de kerkelijke inventaris in 1799, werd het totale meubilair op 240 francs geschat en de restanten van het orgel op 40 francs. Pas in 1803 kon door een jaarlijkse bijdrage van 500 francs door de provinciale en landelijke synoden, boven de 200 francs die de plaatselijke gemeente zelf opbracht, weer een dominee beroepen worden: J.P.N. Cox uit Veldhoven. Weer drie jaar later, in 1806 werd opnieuw een overheidsbijdrage van 1000 francs per jaar toegekend. Het kerkgebouw verkeerde echter in een zodanige staat van achterstallig onderhoud, dat de voorzitter van de Église Conistoriale du Departement de la Meuse inferieure, het waagde om zich tot de prefect te richten om een bijdrage te vragen voor herstelwerkzaamheden aan de vervallen kerk van Venlo. De Joriskerk dreigde in elkaar te storten, schreef hij in zijn beste Frans. De prefect gaf overigens niet thuis.

Na het vertrek van de verslagen legers van Napoleon en de totstandkoming van het Koninkrijk der Nederlanden werd in 1817 opnieuw de financiële staat van de intussen “hervormd” genoemde Joriskerk opgemaakt. Het verslag maakte melding van een kerk zonder vaste goederen of inkomsten, met schulden van 1087 francs, met een ongedekte begroting voor de restauratie van de kerk ter grootte van 2800 francs en een eveneens ongedekte begroting voor het herstel van het orgel van 650 francs. Als stad en staat niet met 2500 francs over de brug waren gekomen, was het kerkgebouw waarschijnlijk door de tand des tijds verslonden. De kerkenraad bleef echter optimistisch. Het zielental van de hervormde gemeente groeide tenslotte weer. Men durfde opnieuw een predikant te beroepen. In 1828 deed dominee Brouwer zijn intrede in de Joriskerk, die toen 309 leden telde.

Belgisch Venlo

Twee jaar later keerde het tij, opnieuw als gevolg van de politiek. In Brussel was na de operavoorstelling “La Muette de Portici” (een loflied op de Napolitaanse opstand tegen Spanje) de revolutie tegen Koning Willem I uitgebroken. Het katholieke zuiden werd opgeroepen het hervormde Oranjejuk af te werpen en de strijd aan te gaan tegen de Hollandse geloofsverdrucker. Venlo werd door de Belgen belegerd, die vervolgens met gejuich door de inwoners van de stad werden ingehaald. Van de Joriskerk werden de ruiten ingegooid. De commissaris van politie waarschuwde dat hij over inlichtingen beschikte dat raddraaiers van plan waren de eerstvolgende hervormde kerkdienst met geweld uiteen te jagen. De commissaris verzocht daarom de kerk te sluiten omdat hij niet voor de gevolgen wilde instaan. Hij zou namelijk ook persoonlijk bedreigd zijn. Opnieuw weken talrijke Venlose hervormden naar Kaldenkirchen uit. Zondagsmiddags werd daar een Nederlandse dienst gehouden en de kerkenraad bleek er eveneens te vergaderen, althans in 1831. De Belgische overheid greep echter in en verklaarde godsdienstvrijheid te zullen garanderen. Sterker nog: de regering in Brussel betaalde de rente over de in Den Haag bevroren staatslening van de Venlose diaconie, de Belgen gaven de luidklok terug en droegen bij aan het herstel en onderhoud van de Joriskerk. Het lag dus niet aan het landsbestuur, maar toch trokken veel protestantse stedelingen weg. Protestants en Holland waren voor velen synoniem en niet erg populair. De protestantse gemeente telde in 1833 nog maar 134 zielen. Het Belgisch bestuur hield aan tot 1839. Op 9 augustus van dat jaar luidde het klokje van de Joriskerk als welkom voor de binnentrekkende Nederlandse troepen. De kerk liep vol, voornamelijk met garnizoenssoldaten. De kerkkas liep intussen leeg, want dienstplichtigen hadden geen geld. In 1845 bleek dat de Venlose kerkvoogdij een jaarinkomen had van vier gulden en 95 cent. De Joriskerk werd ook verantwoordelijk voor de hervormde gemeente in Blitterswijk, vier uur gaans te voet verwijderd, in een periode dat er nog geen brug over de Maas was. Pas in 1860 kwam aan deze toestand een einde en werd Blitterswijk een zelfstandige kerkelijke gemeente.

Armoede voorbij

Het aantal leden van de Protestantse gemeente groeide gestaag, mede door de komst van beampten uit Holland, door de komst van spoorverbindingen via Venlo tussen Nederland en het Duitse achterland. Verscheidene Duitse spoorwegmaatschappijen hadden Venlose vestigingen. Hun personeel ging in de stad ter kerke en voor de catechisatie en een veertiendaagse Duitse dienst zorgde de dominee uit - alweer - Kaldenkirchen. Voor de Venlose dominee werd 1876 voor het eerst een eigen pastorie voltooid. Om deze te financieren was op grote schaal gecollecteerd. Tot de gulle gevers behoorden twee prinsen van het Oranjehuis en de hervormde gemeente van Sint Petersburg in Rusland. De hervormde gemeente telde in 1883 480 zielen op een stadsbevolking van 9500 personen.

In 1910 deden de "Afscheiding en Doleantie" hun intrede in Limburg. In dat jaar werd in Venlo de eerste gereformeerde kerk in deze provincie gesticht onder leiding van evangelist Helmerick Dekker. Als colporteur-bijbellezer was Dekker al sedert 1893 ook in Venlo voorgegaan. In 1897 was hij in Venlo komen wonen en zijn woning aan de Roermondsestraat diende als vergaderzaal en pastorie. De gereformeerden legden op 7 november 1910 de eerste steen voor een eigen kerkje, naar een ontwerp van architect Tjeerd Kuipers uit Amsterdam. Op tweede paasdag 1911 werd het kerkgebouw op de hoek van de Valuasstraat en de Puteanusstraat in gebruik genomen. De eerste vorm van samenwerking tussen gereformeerden en hervormden leidde in 1921 tot de Venlose School met den Bijbel.

Betere verhoudingen

Beide kerkgebouwen kwamen ernstig gehavend uit de Tweede Wereldoorlog. In het najaar van 1944 en de daarop volgende winter was Venlo een frontstad. Door aanhoudende artilleriebeschietingen vanaf de Blerickse kant van de Maas op het door de Duitsers verdedigde Venlose stadscentrum en door vele bombardementen door geallieerde vliegtuigen die vergeefs probeerden de bruggen over de Maas te raken en daarmee de bevoorrading van de Duitsers te stuiten, was ook de Joriskerk zwaar beschadigd. Al in 1946 werd een begin gemaakt met de volledige restauratie. De restauratie onder leiding van Jan de Meyer uit Amsterdam, duurde tot 1957. Het stadsbestuur schonk de kerk het beeldje van Sint Joris dat een plaats kreeg in een nis aan de buitenzijde van de oorspronkelijke Joriskapel. Intussen mocht de hervormde gemeente gastvrijheid genieten in de Dominicanenkerk.

De in de loop der jaren sterk verbeterde verhoudingen tussen protestanten en rooms- katholieken kwamen in 1966 eveneens tot uiting met de uitnodiging aan de kerkenraad deel te nemen aan een kerkdienst bij gelegenheid van de opening van het Pastoraal Concilie. Drie jaar later gaven de rooms-katholieke, hervormde en gereformeerde kerken in Venlo het startsein voor de plaatselijke Raad van Kerken, als permanent platform voor de bevordering van de oecumene.

De gereformeerden verkochten in 1968 hun perceel aan het Mgr. Nolensplein aan een grootwinkelbedrijf en trokken voor de duur van de bouw van hun nieuwe kerk in Blerick in bij de hervormden in de Joriskerk. Het oude kerkje uit 1911 werd in 1970 gesloopt.

Protestantse gemeente

De kerkenraden van de hervormde gemeente en de gereformeerde kerk vergaderden op 21 januari 1982 voor het eerst samen. Ze gaven daarmee te kennen op den duur te streven naar een federatief verband. Vier jaar later, op 11 mei 1986, kwam de Protestantse Kerkgemeenschap Venlo tot stand. Jarenlang kerkte de gemeente 's winters in de kerk van de gereformeerden in Blerick en 's zomers in de hervormde Joriskerk. Elke kerk stond daardoor maandenlang leeg. Uiteindelijk kon het gereformeerde kerkgebouw Het Bakken worden verkocht en nam de Protestantse Kerkgemeenschap Venlo gemeenschappelijk en permanent intrek in de aloude Joriskerk in het Venlose stadshart. De kunststof lichtarmaturen werden vervangen door uit giften betaalde kroonluchters. De eeuwenoude Statenbijbel werd gerestaureerd en kreeg een ereplaats in het liturgisch centrum. Het in 1966 gebouwde Blankorgel, waaraan – alweer ter bevestiging van de verbeterde relatie met de plaatselijke katholieken – door de hele bevolking was bijgedragen, werd in 2006 gerestaureerd en uitgebreid en in hetzelfde jaar werd bij de kerkingang een gedenksteen geplaatst ter herinnering aan zondag 10 september 2006. Op deze zondag kwam, na de eredienst waarin beide plaatselijke predikanten, dominee Margriet Gosker en dominee Franz-Joseph Hirs voorgingen, de Protestantse Gemeente Venlo e.o. in aanwezigheid van vertegenwoordigers van tal van andere kerken en geloofsgemeenschappen, officieel tot stand. De Joriskerk bleef het huis van samenkomst en gebed voor ruim 1800 zielen, afkomstig uit een groot deel van Noord Limburg en van velerlei kerkelijke herkomst. In de bijna zeven eeuwen oude Joriskapel verzamelt de gemeente zich nog altijd rondom brood en wijn voor de viering van het Heilig Avondmaal.

Dit is een samenvatting van het boekje "Historie van de kerk die van hand tot hand ging" dat is geschreven door Paul Hollaar, met medewerking van Margriet Gosker en Albert Lamberts en is uitgegeven door de Protestantse Gemeente Venlo ter gelegenheid van 375 jaar Joriskerk.
3 juni 2007